

Kategorie Přínos jednotlivce nebo skupiny pro ochranu kulturního dědictví

2011

Tomáš Durdík, cena v kategorii

Tomáš Durdík se již 40 let výjimečným způsobem zasazuje o výzkum, zachování a ochranu hradů a opevnění, které jsou součástí národního dědictví v České republice a bývalém Československu. Vyvinul vynikající holistický přístup k této práci, kdy se zabývá jak historií, architektonickou formou a typologií těchto historických památek, tak i jejich politickým a společenským významem a jejich uměleckými kvalitami a symbolickým významem.

Grant Europy Nostry

2001

Zámek Nelahozeves, restaurování sgrafitových omítek (nositel grantu Gemaart)

2003

Dům malíře Jiřího Trnky, Praha 1 (nositel grantu Gemaart)

Čestná medaile

2002

Dobroslav Líbal

Mgr. Tomáš ŘEPA, Ph.D.

NPÚ, Generální ředitelství v Praze

repa.tomas@npu.cz

Padesát Cen Europa Nostra pro technické památky pohledem jedné publikace

HANUS, Christian, LACONTE, Pierre, SICKINGER, Richard a SMITH, Paul (eds.). *Industrial and Engineering Heritage in Europe = Das industrielle und technische Erbe in Europa = Le patrimoine industriel et technique en Europe. 50 Winners of the European Heritage Awards / Europa Nostra Awards*. Krems: Edition Donau-Universität Krems, 2021. 264 s. ISBN 978-3-903150-74-4. DOI 10.48341/gdd9-c089

Soutěže spojené se slavnostním vyhlášením vítězů jsou významným nástrojem pro zvyšování povědomí o tom, jaké důležité akce ve společnosti proběhly, ať již jde o sport, umělecké počiny, novou architekturu nebo péči o kulturní dědictví. I v domácí památkové péči jsou udělována různá ocenění, ať se jedná o aktivity krajské, kampaně občanských sdružení, nebo – od roku 2014 – Cena NPÚ, známá jako *Patrimonium pro futuro*.¹

Vedle národních soutěží má vysokou společenskou prestiž systém organizace Europa Nostra, jež propojuje působnost mnoha organizací po celé Evropě, které se zabývají ochranou historických památek a podporou zhodnocení evropského kulturního dědictví (podrobněji o činnosti Europa Nostra viz předchozí článek v tomto čísle,² ve kterém je uveden i plný český název aktuálně udělovaného ocenění – Ceny Evropského dědictví / Ceny Europa Nostra).³ V rámci soutěže přirozeně vzniká i velké množství zajímavé dokumentace, pečlivě připravené předkladateli nominací. V roce 2012 byly tyto materiály svěřeny Podunajské univerzitě v Kremsu, která se na kulturní dědictví dlouhodobě zaměřuje. Pečlivě zpracovaný archiv je dostupný na webu.⁴ Dovolím si navázat informací o využití shromážděné dokumentace za účelem popularizace úspěchů při obnově a nalezení nových funkcí pro průmyslové a technické památky. Důraz na tento segment hmotného dědictví v působnosti Europa Nostra je povzbuzující i pro Českou republiku, kde se památková péče i činnost řady výzkumných kolektivů rovněž snaží na jeho specifika dlouhodobě s různou mírou úspěšnosti poukazovat.

Oproti širšímu informování o udělování cen v několika kategoriích je méně známo, že ve struktuře sdružení Europa Nostra vznikl specifický Výbor pro průmyslové a inženýrské dědictví *Europa Nostra* (Industrial and Engineering Heritage Committee, dále také „Výbor“ nebo zkratka

1

Obr. 1. Titulní strana knihy *Industrial and Engineering Heritage in Europe*.

anglického názvu „IEHC“). Rovnou uvedme, že vedle organizačních a kontrolních výborů jde o jediný tematický odborný výbor, což je jistě zajímavé a vypovídající. Hlavním cílem Výboru je podporovat hodnoty společného evropského průmyslového a technického dědictví a projekty, které se snaží toto dědictví chránit, obnovovat a interpretovat ve všech jeho aspektech. Součinnost Výboru a univerzity v Kremsu pak vznikla v roce 2022 pozoruhodná publikace (obr. 1),

■ Poznámky

1 Přehled cen *Patrimonium pro futuro* podle ročníků obsahuje stránka <https://www.npu.cz/cs/o-nas/projekty/patrimonium>, vyhledáno 11. 11. 2023.

2 Tomáš Řepa, *Europa Nostra – 60 let ochrany evropských památek*, *Zprávy památkové péče* LXXXIII, č. 3, s. 289–295.

3 *European Heritage Awards / Europa Nostra Awards*. Názvy ocenění se poněkud lišily před rokem 2008. Do roku 2006 byly ceny udělovány jako diplom, medaile a cena; od roku 2008 získávají laureáti Cenu nebo Velkou Cenu (Grand Prix). Z toho důvodu zde nejsou dále ocenění detailně specifikována, neboť to pro kontext článku není důležité a je případně užíváno zkrácené označení „Cena EU/EN“.

4 *European Heritage Awards-Archive*, viz <https://europeanheritageawards-archive.eu/>, vyhledáno 12. 11. 2023.

2a

2b

Obr. 2a–b. Velká Británie, Tyne & Wear, Newcastle on Tyne, litinový most High Level Bridge, pohled na most od severozápadu (a) a průhled spodní úrovně mostu sloužící pěšímu provozu a silniční dopravě (b). Foto: Karel Kuča, 2019.

jež je předmětem této recenze a může být inspirativním materiálem jak pro studijní cesty za dobrými příklady nakládání s industriálním dědictvím, tak zdrojem informací o působnosti uvedeného Výboru.

Výbor byl založen malou skupinou stejně smýšlejících členů v rámci Europa Nostra, kteří pokládali za důležité strukturovat a rozvíjet odbornost organizace právě pokud jde o průmyslové a inženýrské dědictví. Významným impulsem pro tuto iniciativu byl výroční kongres Europa Nostra v roce 2008,⁵ který se konal v anglickém Newcastle upon Tyne s ústředním tématem „Zajištění budoucnosti evropského technického dědictví“. Zakládajícím předsedou a zakládajícím tajemníkem skupiny byli belgický urbanista Pierre Laconte a bývalý holandský diplomat Rienko Wilton. Z pracovní skupiny odborníků z různých zemí se následně vyvinul uvedený plnohodnotný Výbor Europa Nostra. IEHC se schází dvakrát ročně, spolupracuje a je personálně provázán s dalšími mezinárodními organizacemi, které mají podobné zaměření, jako je Mezinárodní výbor pro ochranu průmyslového dědictví (TICCIH), Evropská cesta průmyslového dědictví (ERIH), Evropská federace muzejních a turistických železnic (FEDECRAIL) nebo Mezinárodní rada pro památky a místa (ICOMOS).

Při příležitosti deseti let své působnosti inicioval IEHC spolu s Podunajskou univerzitou v Kremsu vydání reprezentativní knihy s názvem *Průmyslové a technické dědictví v Evropě; 50 vítězů Cen Evropské unie / Cen Europa Nostra*, která vyšla

v trojjazyčném provedení (anglicky, německy, francouzsky), a to v tištěné i elektronické verzi.⁶ Kromě několika obecnějších statí kniha představuje formou katalogu 50 oceněných projektů, které reprezentují průmyslové a technické kulturní dědictví v plné šíři jeho definice: továrny, těžební lokality a lomy, větrné a vodní mlýny, části montánní krajiny, stavby a zařízení související s vodní, silniční a železniční dopravou.

Několik ilustrativních příkladů si představme blíže. Je logické, že kniha zahrnuje i příklady dopravních struktur zachovávajících využití, pro které byly původně navrženy. K takovým patří zejména železniční stanice a mosty, které byly pietně opraveny a většinou slouží nadále svému účelu, což je pro naše prostředí zvláště zajímavé. V roce 2009 získala Cenu EU/EN celková regenerace mohutného litinového mostu High Level Bridge v centrální části Newcastle on Tyne (obr. 2a–b). V roce 2002 bylo oceněno restaurování drobnějšího pěšího litinového mostu The Ha'penny Bridge v Dublinu, který patří k nejranějším svého druhu.⁷ V témže roce ocenění získala i obnova konstrukce jedinečného Biskajského mostu (španělsky *Puente Colgante*) v Bilbao, který je nejstarším mostem gondolového typu, od roku 2006 zapsaným na Seznamu světového dědictví.⁸ V roce 2020 byla oceněna komplexní obnova ikonického Iron Bridge (obr. 3a–b), který sice již od roku 1934 dopravě neslouží, patří však mezi zásadní svědky počátků průmyslové revoluce a je jednou z prvně zapsaných položek Seznamu světového dědictví (od 1986).⁹ Změny v napětí konstrukce spojené i s poklesem základů ve složitém terénu vedly v nedávné době k největší konzervační akci v historii mostu.¹⁰

V knize nechybí ani několik stále funkčních továren (například výroba porcelánu Middleport Pottery ve městě Stoke-on-Trent ve Velké Británii,

■ Poznámky

5 Pierre Laconte – Rienko Wilton, Europa Nostra's Industrial and Engineering Heritage Committee (IEHC), in: Christian Hanus – Pierre Laconte – Richard Sickinger, Paul Smith (eds.), *Industrial and Engineering Heritage in Europe = Das industrielle und technische Erbe in Europa = Le patrimoine industriel et technique en Europe. 50 Winners of the European Heritage Awards / Europa Nostra Awards*, Krems 2021, s. 240.

6 Elektronická verze knihy je volně dostupná na webu univerzity v Kremsu: <https://door.donau-uni.ac.at/open/o:989>, vyhledáno 11. 11. 2023.

7 Most byl postaven již v roce 1816 jako spojení přes řeku Liffey v centru obchodního, společenského a kulturního života města. Jeho název pochází z mytného (půl penny), které uživatelé platili až do začátku 20. století. Úspěch restaurování mostu je výsledkem aplikace nejlepších mezinárodních standardů v oblasti inženýrství a památkové péče a citlivým provedením včetně důrazu na detaily.

8 Biskajský most postavený v roce 1893 překlenuje široké ústí řeky Ibaizabal. Jeho konstruktérem byl jeden z žáků Gustava Eiffela, baskický architekt Alberto Palacio. Viz jeho charakteristiku jako památky Světového dědictví – Vizcaya Bridge (World Heritage List, UNESCO), dostupné z: <https://whc.unesco.org/en/list/1217/>, vyhledáno 11. 11. 2023.

9 Ironbridge Gorge (World Heritage List, UNESCO), dostupné z: <https://whc.unesco.org/en/list/371/>, vyhledáno 11. 11. 2023.

10 Byly opraveny jak zděné pilíře, tak litinové prvky, obnoveny mostovka a celá konstrukce vyčištěna a natřena původní červenohnědou barvou. Podél mostu byla vytvořena veřejná přístupová stezka. Hanus – Laconte – Sickinger – Smith (pozn. 5), s. 70.

3a

4

3b

Obr. 3a–b. Velká Británie Shropshire, Iron bridge. Litonový most překlenující řeku Severn v údolí Colabrookdale, symbol počátku průmyslové revoluce; pohled od severozápadu (a), detail konstrukce po opravě v pohledu z pobřežní stezky (b). Foto: Věra Kučová, 2023.

Obr. 4. Nizozemsko, Amsterdam, areál bývalých plynáren De Westergasfabriek, pohled z hlavní pěší ulice v areálu při nábrežní ulici Polonceaukade. Foto: Karel Kuča, 2011.

továrna na vlnu ve Španělsku, skupina secesních staveb družstevního vinařství v Katalánsku, kulturní krajina se solnými pánvemi Añana v Baskicku). Především ale dominují úspěšné konverze průmyslového dědictví za účelem získání nové funkce, a to je pro prostředí našich zemí zvláště inspirativní. Mezi takové patří areál plynáren De Westergasfabriek z 19. století

na okraji centrální části Amsterdamu,¹¹ který získal cenu za rok 2010 (obr. 4). Početné jsou i areály s funkcí muzejní expozice, provozované obcemi nebo i soukromými vlastníky. Z těch lze uvést rozsáhlý areál železářny Grande Forge de Buffon z 18. století v Burgundsku (obr. 5a–b),¹² oceněný v roce 2008.

Nelze samozřejmě uvádět plný výčet prezentovaných úspěchů, uvedme proto alespoň několik laureátů ze zemí nám geograficky nejbližších, kam se lze pro inspiraci příklady dobré praxe vypravit. Z Polska je zastoupen Důl královny Luisy mezi hornoslezskými městy Zabrze a Chorzów,¹³ prezentovaný jako návštěvnícké místo a centrum různých aktivit. Areál někdejšího komplexu královské papírny z poloviny 19. století v lázeňském městě Konstancin-Jeziorna byl přeměněn na moderní obchodní a společenské centrum, i s vložením moderních prvků navazujících na průmyslový charakter staveb. Třetici příkladů z Polska doplňuje zachráněná obilná sýpka „Modrý beránek“ v Gdaňsku, jedna z mála v tomto městě, v níž se po ztrátách na konci 2. světové války dochovalo množství autentických konstrukcí. Sýpka je adaptována na centrum archeologického vzdělávání.¹⁴

Z prezentovaných technických památek na území Spolkové republiky Německo byla oceněna záchrana výroby briquet v Domsdorfu, známé pod názvem Luisa,¹⁵ která byla uzavřena v roce 1991 a nyní slouží jako zázemí pro výstavy a koncerty i jako edukační centrum nadregionálního významu. Složitý osud měla i známá tepelná elektrárna v Peenemünde na baltském ostrově Usedom, postavená v době 2. světové války jako zbrojní centrum, tehdy jedno z nejmodernějších a největších. Po desetiletí v sobě nesla stigma válečného komplexu, ale po roce 1991 byla

uznána jako jedna z nejvýznamnějších památek severovýchodního Německa a zpřístupněna jako historicko-technické muzeum rekonstruující historii vzniku a používání zbraní pod mottem „Paměť a varování“ (Erinnerung und Warnung / Memory and Warning).¹⁶

■ Poznámky

11 Plynárny De Westergasfabriek jsou areálem se 17 objekty, byly dlouholetým brownfieldem a proměnily se ve vyhledávané centrum společenského a kulturního života. Hanus – Laconte – Sickinger – Smith (pozn. 5), s. 130.

12 Areál nese jméno přírodovědce Georges-Louise Leclerca de Buffon a je vzácným příkladem průmyslového komplexu z konce 18. století. Celek tvořila vysoká pec, kovárna a technologická zařízení spolu s bydlením a širším zázemím pro mistry a dělníky, které obsahuje například kapli a zahrady s oranžerií. Veškerá průmyslová výroba skončila v roce 1923, od konce 70. let 20. století probíhá obnova průmyslové a obytné části komplexu, včetně instalace několika nových vodních kol. Hanus – Laconte – Sickinger – Smith (pozn. 5), s. 62.

13 Ibidem, s. 86–89.

14 Ibidem, s. 50–53.

15 Ibidem, s. 126–129.

16 Ibidem, s. 230–233.

5a

5b

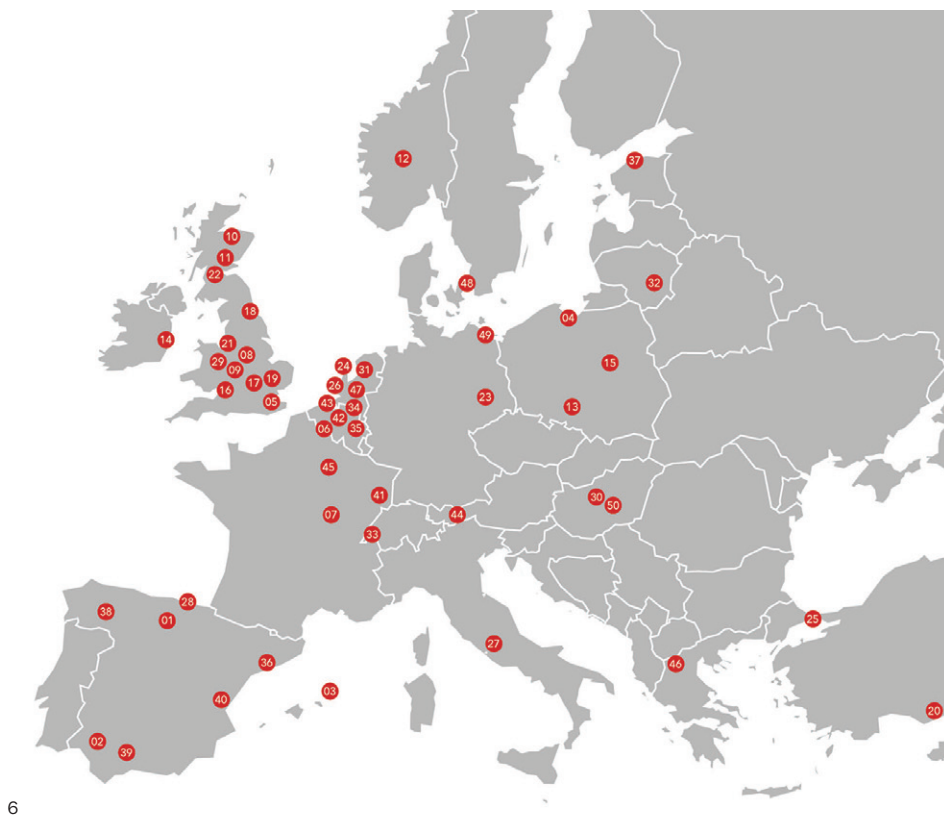
Obr. 5a–b. Francie, Burgundsko, Côte-d'Or, Buffon, Grande Forge de Buffon, hala tavicí pece v pohledu ze schodiště, kde návštěvníci sledují tavbu železa (a), kopie jednoho z vodních kol realizovaná v rámci obnovy areálu (b). Foto: Karel Kuča, 2023.

Obr. 6. Mapa prezentovaných oceněných památek v publikaci. Převzato z: Hanus – Laconte – Sickinger – Smith (pozn. 5), s. 33–34.

V knize čtenář nalezne i orientační mapku s vyznačením prezentovaných projektů (obr. 6), která poukazuje mimo jiné na dosavadní nevyváženost v zastoupení oprav a konverzí technického a průmyslového dědictví v Evropě. Česká republika přitom zdaleka není jediná mezi „bílymi místy“. Množství úspěchů samozřejmě souvisí i s množstvím nominací a přesvědčivou dokumentací, jaká je do soutěže zasílána.¹⁷

Na závěr proto uvedme, že příprava a vydání komentované knihy (a mapka úspěchů) se jen těsně minuly s rokem 2023, kdy Česká republika získala vůbec první ocenění za záchranu technické památky. Cenu EU/EN za počin v oblasti obnovy památky získal Parní pivovar v Lobči na Kokořínsku (obr. 7a–b).¹⁸ Je to nejen velmi zajímavá venkovská technická památka,¹⁹ ale také místo, které obohatilo centrum vesnické památkové zóny a již v procesu oprav se stalo vyhledávaným cílem návštěvníků.

Záchrana pivovaru v Lobči patří do kategorie silných příběhů, které by nebylo vhodné „ošidit“ krátkým odstavcem. Naštěstí se jeho majitelé věnují pečlivě nejen záchraně areálu, ale i dokumentaci celého procesu náročné obnovy na

6

■ Poznámky

17 Pokud jde o počet nominací podle zemí v období 2002–2022, na prvním místě v žebříčku je Španělsko s 618 projekty, následuje Itálie s 394 příspěvky a Velká Británie s 325 žádostmi. Množství zaslaných nominací odpovídá také počet oceněných, kde je rovněž na čele seznamu Španělsko s 81 obdrženími cenami; na druhém místě je Spojené království (67 ocenění) a třetí Itálie (60 ocenění).

18 Představení parního pivovaru v Lobči mezinárodní obci na stránkách European Heritage Europa Nostra Awards zde: <https://www.europeanheritageawards.eu/winners/steam-engine-brewery/>, vyhledáno 11. 11. 2023.

19 Základní informace jsou například v Památkovém katalogu zde: <https://pamatkovykatalog.cz/pivovar-2173933>, vyhledáno 11. 11. 2023.

7a

7b

Obr. 7a–b. Lobčický pivovar (Město Lázeň), Parostrojní pivovar oceněný v roce 2023 cenou European Heritage Awards / Europa Nostra Awards za počín v oblasti obnovy památky, celkový pohled z návsi (a), detail s nově osazenou plakétou ocenění (b). Foto: Věra Kučová, 2023.

svých webových stránkách.²⁰ Kromě jiného je parostrojní pivovar v Lobči i dobrým příkladem toho, že památka oceněná na národní úrovni – v tomto případě Cenou *Patrimonium pro futuro*²¹ – má dobrou výchozí pozici při prezentaci v mezinárodní konkurenci evropské soutěže a je plně namířeno národní laureáty v takovém „postupu výše“ podporovat i ze strany památkové péče.

Takže ještě jednou – blahopřejeme!

Ing. arch. Věra KUČOVÁ
NPÚ, Generální ředitelství v Praze
kucova.vera@npu.cz

■ Poznámky

20 Web již také zprostředkovává slavnostní atmosféru z udělení ceny, které proběhlo v září 2023 v italských Benátkách, viz <https://lobec.cz/v-benatkach-jsme-prevzali-nejprestiznejši-evropske-oceneni-za-kulturni-dedictvi>, vyhledáno 11. 11. 2023.

21 Pivovar v Lobči je kulturní památkou, jejíž záchranu a obnovu ocenil v roce 2015 i Národní památkový ústav Cenou generální ředitelky.

Mariánský sloup na Staroměstském náměstí jako památník a artefakt v dějinných souvislostech

JAKUBEC, Ondřej, ed. a SUCHÁNEK, Pavel, ed. *Mariánský sloup na Staroměstském náměstí v Praze. Počátky rekatolizace v Čechách v 17. století*. NLN: Praha 2020. 315 stran. Edice Prameny české historie, svazek 4. ISBN 978-80-7422-706-6.

Mariánský sloup, který stával na Staroměstském náměstí, v roce 1918 byl stržen a nyní je znovu obnovován, se opakovaně stal předmětem bouřlivých společenských diskusí, do nichž vedle politiků, představitelů církví a občanských aktivistů vstupovali i podstaty věci rovněž historikové a památkáři. Zájem o sloup byl reflektován i vznikem několika knih, jež se jím zabývaly. Recenzovaná kniha se z nich vymyká snahou o objektivní mezioborový přístup, jenž je velmi přínosný pro možnost propojení jednotlivých pohledů.

Ondřej Jakubec a Pavel Suchánek v úvodní stati uvádějí, že Mariánský sloup je stále živým dílem a zároveň dokladem toho, jak historie promlouvá do pozdějších dob. Podotýkají rovněž, že „pomník je na prvním místě symbolem, pak teprve artefaktem“ (s. 7), což je pro autory této kolektivní monografie podstatné východisko, které jim umožňuje postihnout širší spektrum významů a souvislostí. Upozorňují, že fenomén „pomníkových sporů“ je obsažen v samotné podstatě pomníků, které jsou vždy také politickými a mocenskými manifesty.

Vít Vlnas v kapitole *Staroměstské náměstí jako místo paměti, symbolické komunikace a konfrontace* prezentuje funkci sloupu v rámci prezentační strategie protireformačního katolicismu. Staroměstské náměstí s radnicí a Týnským chrámem bylo v předbělohorské době symbolem utrakvismu a v rámci změn po porážce stavovského povstání docházelo k přeznačování těchto původních významů, k němuž řadí nejen exekuci z roku 1621, ale též popravu Vavřince Nižburského (1631) i Valdštejnových vojáků (1633). Právě do této strategie spadá i stavba sloupu, který začala staroměstská obec budovat již před polovinou 40. let 17. století, a nemohla tedy původně mít souvislost se švédským obléháním Prahy. Ve zhuštěném, avšak podrobném výkladu se Vlnas věnuje i Königsmarckovu tažení na Prahu a následnému obležení města, spojenému s drancováním. Spolu s tím připomíná, že už podle dobového mínění nebyly krádeže jen dílem Švédů, ale také Pražanů z nižších